Emil DUMEA

REFORMA ŞI SCHISMA ANGLICANĂ (1509-1603)

Inceputurile: Henric al VIII-lea

Motivul principal, nu unicul, al separării Angliei de Roma îl reprezintă voinţa decisă a lui Henric de a divorţa de soţia lui, Ecaterina de Aragon, fiica regilor catolici. În luarea acestei decizii, regele este determinat de două motive:

– dorinţa de a avea un urmaş la tron de parte bărbătească, deoarece atunci ideea unei succesiuni feminine era puţin probabilă;

– dragostea lui pentru Anna Boylen, dragoste pornită din caracterul său volubil şi neînfrânat.

Ecaterina de Aragon, cu care se căsătorise în 1509 (ea era născută în 1485, el, în 1491), născuse şase copii, două fetiţe şi patru băieţi; însă, cu excepţia Mariei, se născuseră morţi sau muriseră la puţin timp după naştere. De acum, de la Ecaterina, în vârstă de 40 de ani, nu se mai putea nutri speranţa naşterii unui băiat. Henric era un catolic sincer; mai mult, îşi câştigase (septembrie 1521), din partea lui Leon al X-lea, titlul de *Defensor fidei* datorită lucrării sale *Assertio septem sacramentorum*, scrisă împotriva scrierii lui Luther, *De captivitate Babylonica*. Voind să procedeze ca un catolic, nu pe calea divorţului, ci prin declararea nulităţii căsătoriei cu Ecaterina, cu care trăise 18 ani, regele încearcă toate căile şi argumentele, presiuni, coruperea teologilor şi canoniştilor universităţilor europene, ameninţarea cu introducerea reformei protestante în Anglia etc. Toate aceste *tentative* pot fi sintetizate astfel:

a) Invaliditatea căsătoriei încheiată cu Ecaterina, deoarece este împotriva normei levitice (*Lev* 20,21), care interzice căsătoria cu soţia fratelui. Era vorba despre o lege divină pentru care nici papa nu putea da dispensă. Ecaterina se căsătorise cu fratele lui Henric, Arthur, în vârstă doar de 14 ani, care murise la cinci luni de la încheierea căsătoriei, fără ca aceasta să fie consumată, deoarece, în afară de faptul că Arthur avea doar 14 ani, era şi bolnăvicios. Papa Iuliu al II-lea dăduse o dispensă de impediment în primul grad pentru ca Ecaterina să se poată căsători cu Henric. Aşadar, prima cale de urmat era cea a afirmării legii divine pentru care nu se putea da dispensă. Cealaltă cale era cea a declarării invalidităţii bulei lui Iuliu al II-lea.

Deoarece papa rămâne ferm pe poziţie, regele, sfătuit de capelanul familiei Boylen, profesor la Cambridge, începe să facă *presiuni asupra papei.* Astfel, încep să fie adunate, contra unor mari sume de bani, păreri ale teologilor şi juriştilor referitoare la acest caz. Acestea trebuia să răspundă la întrebările: căsătoria era interzisă de *Cartea Leviticului*? Papa putea să dea o astfel de dispensă?

Oxford şi Cambridge sunt de partea regelui; universităţile germane sunt împotrivă. Răspunsul cel mai clar şi exact îl dă Salamanca:

– căsătoria unui bărbat cu văduva fratelui nu este împotriva legii naturale;

– căsătoria cu o văduvă care nu avusese fii cu fratele dinainte nu fusese interzisă niciodată de Vechiul Testament;

– în absența unei legi umane, căsătoria cu văduva propriului frate, cu sau fără fii, era validă fără a fi necesare dispensele papale.

Papa Clement al VII-lea, înțelegând gravitatea cazului și calculând perspectivele politice, încearcă să acorde tot ceea ce era posibil: dispensa de afinitate în primul grad colateral pentru a se căsători cu Anna Boylen, dat fiind faptul că Henric fusese amantul surorii acesteia, Mary, iar afinitatea, conform teoriei de atunci, se crea cu „copula" licită sau ilicită (*una caro*). În afară de aceasta, papa dăduse o bulă secretă în care se declara invalidă bula lui Iuliu al II-lea. Însă, în ochii lui Henric, toate acestea erau măsuri colaterale; el voia declararea invalidității căsătoriei cu Ecaterina, care, între timp, apelase la tribunalul papal pentru a analiza cazul.

Presiunile asupra papei continuă cu o cerere a mai marilor Angliei. Primii care semnează fuseseră contactați în prealabil de către rege. Printre aceștia să găseau 6 episcopi (inclusiv Wolsey și Warham de Canterbury) și 22 de abați. Papei i se cere îndeplinirea a tot ceea ce dorește Henric; în caz contrar, se vor ivi anumite pericole (13 iulie 1530). Papa, pentru a câștiga timp, răspunse abia la sfârșitul lunii septembrie.

b) Acum, regele trece la aplicarea unor măsuri extreme:

– Convocarea Parlamentului (1529). Acesta este format din înalta nobilime, mica nobilime posesoare de terenuri și de reprezentanții comunelor. Anticlericalismul acestora nu este atât de accentuat încât să se prevadă posibilitatea unei atacări și negări a primatului papal pentru Anglia. Însă, în cazul unei presiuni puternice din partea regelui, nu ar fi fost exclus să se ajungă și la o atare eventualitate. De fapt, la schismă se va ajunge prin acest parlament, numit și „Parlamentul Reformei" (1529-1536).

– În octombrie 1529, *Wolsey* pierde funcția de cancelar și, în baza legii *Praemunire* din 1353, datorită legației papale pe care o conducea, este acuzat de a fi reprezentantul unei puteri străine. În locul său este numit un laic, Thomas Morus.

– 3 noiembrie 1529: Henric convoacă parlamentul și încearcă prin toate mijloacele de a-l determina să accepte propriile teze. Acum este sigur de ajutorul acestuia și are certitudinea că poate merge înainte, chiar până la pasul final: ruptura de Roma.

– 11 februarie 1531: *Clerul* cere scuze regelui de a fi acceptat pe pământul englez legația lui Wolsey (reprezentanta unei puteri străine: a Romei) și-i oferă regelui 100 de mii de lire sterline. În același document Henric declară că *regele este protectorul și capul suprem al Bisericii Engleze*, că lui îi este încredințată îngrijirea sufletelor, că el este apărătorul privilegiilor și drepturilor Bisericii. Clerul acceptă totul, însă impune o restricție (sugerată de Ioan Fisher): „Noi recunoaștem că Regele este capul suprem al bisericii în Anglia în măsura în care o permite legea lui Cristos". Regele obține aceeași recunoaștere și de la *Parlament*. Însă în toate acestea este vorba probabil de o măsură de intimidare, întrucât Henric continuă să trateze cu papa, care, pe toate căile, încearcă să amâne procesul.

– Ianuarie 1533: Henric se căsătorește în secret cu Anna Boylen, însărcinată. O lună mai târziu, Thomas Cranmer, filoluteran, căsătorit tot în secret cu o luterană germană,

devine episcop de Canterbury. Cu acest arhiepiscop, planurile regelui devin mai ușor realizabile.

– Regele își asigură sprijinul clerului în cadrul reuniunilor din provinciile bisericești de Canterbury (26 martie – 3 aprilie 1533) și de York (13 mai 1533). În aceste întruniri, clerul trebuia să răspundă la două întrebări: Căsătoria cu văduva fratelui este interzisă de legea divină și pentru aceasta nu se poate da nici o dispensă? Sunt suficiente argumente pentru a demonstra *ratum et consumatum* căsătoria dintre Ecaterina și Arthur? Atât teologii, cât și canoniștii din Canterbury și York, în majoritate, sunt favorabili regelui: prima căsătorie este interzisă de legea divină; căsătoria fusese consumată. În baza acestui rezultat, Cranmer declară nulă căsătoria dintre Henric și Ecaterina, deoarece papa nu putea da o dispensă pentru un astfel de impediment. Este declarată validă căsătoria cu Anna, care este încoronată regină pe 1 iulie 1533. Două luni mai târziu, se năștea Elisabeta I.

– 11 iulie 1533: papa Clement al VII-lea declară că Henric a căzut în excomunicare. Îi rămâne timp până în septembrie să o alunge pe Anna și să o reprimească pe Ecaterina. În sfârșit, pe 23 martie 1534, în consistoriu, papa declară validă căsătoria dintre Henric și Ecaterina și invalidă cea încheiată cu Anna.

Zarurile sunt aruncate. Schisma este pe cale de a fi definitivată, iar clerul englez este cu totul la dispoziția regelui. Cel care-l va determina pe Henric să rupă Anglia de Roma este Thomas Cromwell. Creatură a lui Wolsey, atunci când marele umanist More, dându-și seama de îndârjirea și de planurile regelui, demisionează, îi urmează acestuia în funcția de cancelar. Cromwell avea o concepție absolutistă despre stat, în sensul dreptului roman de influență iustiniană. Conform acesteia, și Biserica trebuie să fie supusă puterii regale. În susținerea acestei orientări contribuise și Marsilio da Padova prin lucrarea sa *Defensor pacis*, iar Machiavelli (*Il Principe*) introdusese tactica atingerii scopului indiferent de mijloacele folosite. Cromwell este mâna dreaptă a regelui și, în îndeplinirea politicii și ambițiilor acestuia, marele cancelar folosește toate mijloacele posibile: spionajul, denunțarea, tortura etc.

După excomunicarea din iulie 1533, regele trece spre ruptura definitivă. În 23 martie 1534 este aprobată *legea succesiunii*, prin care copiii cu Anna Boylen sunt declarați succesorii legitimi la tron. Tot în acest an, în luna noiembrie, sub presiunea regelui, parlamentul aprobă *Actul de supremație*, prin care regele devine capul suprem al Bisericii engleze, fără nici o restricție în materie doctrinală sau disciplinară. Este înlăturată clauza din 1531: „in quantum per legem Christi liceat”, iar orice englez trebuia să jure respectarea acestei legi. Refuzul era considerat un delict de lezare a maiestății regale. Urmează apoi alte acte și dispoziții de supunere a bisericii față de puterea regală. Printre alte măsuri, este impusă din nou plătirea taxelor anuale, suprimată în 1532, deoarece clerul (episcopii și abații) o considerau odioasă. Acum, însă, acești bani intrau în visteria regelui, iar clerul nu mai consideră această măsură ca fiind „odioasă”.

– Supremația regală în acțiune. Actul de supremație constituie fundamentul „juridic” al persecutării tuturor opozanților. Trebuie menționat aici faptul că poporul era contrar divorțului lui Henric de Ecaterina, ca și măsurilor luate pentru a-l rupe de comuniunea romană. Rezistența, însă, a fost slabă, iar orice opoziție a fost înăbușită prin mijloacele

cele mai barbare şi mai sângeroase. Legea succesiunii a fost semnată de 6.500 de clerici din opt dieceze, de o lungă listă a capitlurilor catedralelor, de 1.470 de canonici şi monahi, ca şi de 106 mănăstiri. În semnarea acesteia era cuprins şi refuzul jurisdicţiei papale asupra Bisericii engleze. Unul după altul, episcopii renunţă la bulele papale de numire, primind acest document de la rege (1535).

La data de 30 august 1535, papa Paul al III-lea semnează bulla *Eius, qui immobilis*, prin care Henric este excomunicat şi depus, iar supuşii sunt dezlegaţi de jurământul de fidelitate.

Excomunicarea îi lovea şi pe toţi colaboratorii regelui. Însă această bulă a fost publicată abia în 1538 şi a avut puţin efect, aceasta şi pentru că Franţa nu a voit să o publice.

Rezistenţa faţă de măsurile regale a fost mai puternică acolo unde trăirea credinţei era mai profundă. Elisabeth Barton, considerată de popor ca o sfântă, este condamnată la moarte, împreună cu mulţi simpatizanţi. Franciscanii observanţi sunt suprimaţi; 50 dintre ei mor în închisoare, iar 150 sunt împrăştiaţi în alte conventuri. Printre martirii iluştri se află *Thomas Morus,* fostul cancelar, şi *Ioan Fisher*, episcop de Rochester, singurul care a fost de partea reginei Ecaterina. Ambii sunt executaţi în 1535 (canonizaţi în 1935).

c) Lupta împotriva mănăstirilor şi conventurilor. În naţionalismul exasperat promovat de rege şi de oamenii săi, acestea erau considerate ca o manifestare a primatului papal. În plus, bunurile lor trebuia să servească cauzei coroanei. În 1535, din ordinul regelui, toate acestea sunt vizitate de către oamenii acestuia (clerici şi puţini laici), iar în anul următor se procedează în baza rezultatelor acestei vizite. Din 449 de mănăstiri, 244 sunt desfiinţate. O primă reacţie are loc în nord, unde se cere înlăturarea lui Cromwell şi a lui Cranmer. Prin 46 de execuţii, opoziţia este redusă la tăcere. Urmează o a doua reacţie împotriva măsurilor regale. Aceasta este mult mai puternică; se cere restabilirea jurisdicţiei pontificale, anularea suprimării mănăstirilor şi reprimarea ereziei. Reacţia este cunoscută sub numele de „Pelerinajul Harului". Spre Londra se îndreaptă 35.000 de cavaleri, în timp ce regele nu dispune decât de 8.000. Lipsa unor conducători decişi, loialitatea faţă de coroană, ca şi promisiunile false ale regelui, reuşesc să împrăştie această armată. Urmează represaliile: 216 condamnări la moarte şi nenumărate alte măsuri inchizitoriale şi punitive. Însă toate acestea îl costaseră pe rege 200.000 de lire sterline, care acum trebuiau recuperate. Cromwell se gândeşte că totul se poate rezolva cu *suprimarea „marilor mănăstiri*", a abaţiilor, ca şi a caselor mendicanţilor. Acestea îi procură regelui aproape două milioane de lire sterline. Alte sume, destul de consistente, intră în pungile burgheziei, care acum se constituie în acea clasă de proprietari ataşaţi reformei anglicane, membri ai Camerei Comunelor şi ostili acum şi în viitor catolicismului tocmai pentru a nu pierde bunurile dobândite.

d) Henric, între catolicism şi protestantism. În afară de rolul jucat de Cromwell şi Cranmer, ataşamentul lui Henric faţă de protestantismul german depinde şi de mersul politicii externe. În 1536, el permite alegerea a trei episcopi protestanţi şi aprobarea celor *Zece articole*, asemănătoare tezelor luterane afişate la Wittenberg. Cromwell, ca şi „vicar

al Regelui", publică, pe lângă cele 10, articole un adaos în care neagă cultul icoanelor şi a relicvelor, ca şi necesitatea pelerinajelor. De o mare importanţă este decizia de a traduce Scriptura în limba engleză. Apare apoi o *Bishop's Book* şi cele *39 de articole*, în mod decis şi definitiv anglicane. Regele, încă pe linia doctrinală catolică şi împotriva lui Cromwell, încearcă să le corecteze în sensul catolic. Cromwell nu este de părere şi, deoarece se căsătorise cu protestanta Anna de Cleves, intră în dizgraţie şi este executat (28 iulie 1540).

În 1543 Bishop's Book este corectată şi prefaţată de rege, pentru care motiv se va numi *King's Book*. În afară de partea dedicată papei, cartea este catolică şi va fi folosită de Reginald Pole şi de Maria Catolica pentru educarea catolică a poporului. Acum, regele se găsea între două fronturi: de o parte se aflau catolicii care nu-i recunoşteau supremaţia în Biserică, iar de cealaltă parte se aflau protestanţii ce nu-i acceptau nimic din ceea ce era catolic într-însul. Împotriva ambelor partide, Henric foloseşte pedeapsa cu moartea: spânzurarea pentru catolici şi arderea pe rug pentru protestanţi.

Căzând în dizgraţie, Anna Boylen este executată, iar Henric se mai căsătoreşte de două ori: cu Ecaterina Howard, o tânără de 19 ani, condamnată la moarte în 1542, şi cu Ecaterina Parr, văduva lui Lord Latimer. Pe 28 ianuarie 1547, Henric moare. În urma lui lasă o Biserică a cărei credinţă este încă cea catolică, dar care ieşise deja din comuniunea catolică, deoarece capul ei nu mai era papa, ci regele. Partidul protestant, în frunte cu episcopul de Canterbury, era încă puternic, iar fiul episcopului, protestant şi el, după ce tatăl va cădea în dizgraţia regală, îi va lua locul în promovarea schismei şi a ereziei anglicane.

Reforma sub Eduard al VI-lea (1547-1553)

Când Henric moare, Eduard este un copil de nouă ani, orfan de mamă (Ioana Seymour), slab de fire şi bolnăvicios. Conducerea o avea un consiliu de „executori", sau consiliu de regenţă, compus din 16 membri, aproape toţi ostili catolicismului. Din acest consiliu, doar trei erau clerici; unul dintre aceştia era Cranmer, care devine principalul responsabil al reformei în Anglia. Istoria acestei reforme din timpul lui Eduard se poate împărţi în *două regenţe sau protectorate*:

a) *Protectoratul lui Edward Seymour*, conte de Somerset, bunic al tânărului rege (1547-1549). Protestantizarea ţării este condusă cu abilitate şi în mod constant de Cranmer, ajutat de majoritatea filoprotestantă din consiliul de regenţă. Cărţile care ne arată această schimbare sunt:

– *un volum de predici al lui Cranmer* (iulie 1547), ce trebuia folosit de cler şi în care se învăţa îndreptăţirea numai prin credinţă;

– *The Order of Communion, commonly called the mass*, care reprezintă atacul continuu al lui Cranmer împotriva Misei-sacrificiu. Aici este învăţată împărtăşania sub ambele specii, suficienţa dezlegării generale înainte de împărtăşanie, fără a fi necesară spovada auriculară; abolirea practicii celebrării Liturghiei private şi eliminarea altarelor „fondate", ca şi eliminarea bunurilor şi câştigurilor legate de aceste altare;

– prima *Book of common Prayer* din 1548, unde este suprimată celebrarea Liturghiei-sacrificiu, fiind prezentată ca un simplu rit de comuniune. Cu toată opoziția catolică, cartea este impusă cu *Act of Uniformity* din ianuarie 1549. Acum este eliminată orice idee de sacrificiu, este scos ofertoriul, ca și ridicarea și adorarea hostiei după prefacere; breviarul este redus la laude și vespere.

Acest ritual a antrenat o puternică reacție a poporului, mai ales în vest, unde la motivele religioase se adăugau altele de natură economică. Reprimarea este condusă de John Dudley, conte de Warwick, un soldat ambițios, dușman al lui Somerset, care din 1549 va conduce ca un dictator.

b) *Protectoratul lui Dudley* (1549-1553). Protestantizarea este accelerată și radicalizată, aceasta pentru că nu se spera într-o viață prea lungă a lui Eduard al VI-lea, căruia trebuia să-i urmeze la tron Maria, fiica Ecaterinei de Aragon. Acum, Cranmer are toată puterea pentru a-și realiza propria-i reformă. În plus, sosesc diferiți protestanți din Italia (Pietro Martire Vermigli, Bernardino Ochino, Emanuele Tremellio), din Germania (Butzer, Fagius) și din Franța, care primesc diferite funcții în universități, ca și alte bunuri și teritorii. Fazele principale ale acestui protectorat sunt:

– *confiscarea și distrugerea cărților catolice* pentru celebrarea Liturghiei;

– *distrugerea icoanelor* (1551); confiscarea tezaurelor, a veșmintelor liturgice, confiscarea terenurilor și bunurilor clericilor, reduși astfel la mizerie. Episcopii care se opun sunt aruncați în închisoare (3 sau 4). Trei dieceze sunt suprimate (Durham, Westminster și Gloucester), iar în celelalte sunt numiți episcopi protestanți;

– o nouă ediție a lui *Prayer Book*, impusă cu un al doilea *Act of Uniformity* (1552), unde sunt reelaborate acele cuvinte sau rituri care mai puteau da încă impresia unei Liturghii; în plus, este negată prezența reală a lui Cristos în Euharistie, apropiindu-se astfel de credința calvină;

– editarea unui nou *Ordinal* (Liturgia consacrării), de unde era scos caracterul consacrării pentru preoție, adică acela al oferirii sacrificiului, dându-i-se astfel o direcție clară, opusă celei catolice;

– aprobarea celor *42 de Articole* ca și lege fundamentală pentru religia națională, articole bazate pe cele 13 refuzate de Henric al VIII-lea și care au fost aprobate de regele adolescent (15 ani!) cu câteva săptămâni înainte de a muri. Prin aceste articole, în Anglia, credința catolică era abolită în mod oficial și legal, afirmându-se „supremația" regelui, dându-se o importanță absolută *cuvântului* și eliminându-se tot ceea ce-i era contrar (purgatoriul, icoanele, invocarea sfinților, indulgențele). Sunt eliminate toate ceremoniile care redau prezența reală euharistică, propunându-se astfel o teologie aproape calvină. Este negat caracterul sacrifical al Liturghiei, ca și eficacitatea *ex opere operato* a sacramentelor. Toate acestea sunt prezentate în mod fals ca fiind aprobate de teologi, doctori și episcopi; în realitate, totul era impus cu forța.

Dudley, duce de Northumberland, intenționează să-și continue propria dictatură, eliminându-le de la succesiune pe Maria și Elisabeta. Pentru aceasta îl căsătorește pe fiul său, Guilford, cu tânăra de 15 ani Jane Gray, fiica ducesei de Suffolk, care, după Maria și Elisabeta, putea să pretindă dreptul la succesiune pentru coroana engleză. Tot el face să fie semnat un act care asigura succesiunea fiilor lui Jane Gray, nepoată a lui Henric al

VIII-lea. La moartea lui Eduard al VI-lea (6 iulie 1553), se încearcă proclamarea ca regină a lui Gray, însă poporul este de partea Mariei. După încercarea de restaurare catolică a Mariei Tudor (1553-1558), urmează instaurarea definitivă a anglicanismului sub Elisabeta I (1558-1603).

2. Instaurarea definitivă a anglicanismului sub Elisabeta I (1558-1603)

În timpul guvernării Mariei, Elisabeta dădea de înțeles că va trăi ca o catolică, însă, imediat după încoronare, începe să-și manifeste propriile convingeri. Interzice orice schimbare de religie, iar în luna decembrie îi trimite în carceră pe cei doi episcopi de Chichester și Wincester deoarece predicaseră împotriva protestanților. În timpul Liturghiei din noaptea de Crăciun, părăsește capela regală după lectura Evangheliei, deoarece episcopul a refuzat să omită ofertoriul.

a) Anul decisiv: 1559. Ceea ce dorește noua regină este unitatea religioasă a țării. Pentru aceasta sunt adoptate formule vagi, care apoi, cu aportul Camerei Comunelor, devin din ce în ce mai precise:

– *februarie*: este proclamată prima lege a „supremației" regale în domeniul religios. Urmează o a doua lege a „supremației", prin care regina este declarată „supremul guvernator al tuturor problemelor spirituale și ecleziastice";

– *aprilie*: legea „Uniformității" și reactualizarea lui *Prayer Book* din 1552. Din cauza opoziției Lorzilor, acestea sunt aprobate abia după a treia lectură. Regina le aprobă pe data de 8 mai.

– *24 iunie*: al doilea *Act of Uniformity* cu abrogarea legilor Mariei Catolica și actualizarea legislației lui Henric al VIII-lea. În acest *Act* se cere jurământul de fidelitate clerului, profesorilor și aspiranților la gradele academice, judecătorilor, primarilor și altor funcționari statali. În caz de neconformare, sunt prevăzute următoarele sancțiuni: în 1559, este stabilită pierderea funcției; în 1563, se adaugă confiscarea bunurilor și închisoarea, la primul refuz; la al doilea urmează pedeapsa cu moartea. Prin impunerea acestui jurământ, lua naștere Biserica de stat engleză.

Cu sancțiuni mai mici este impusă liturgia din *Prayer Book*. Preotul care nu respecta această liturgie pierdea dreptul anual de a fi remunerat în bani sau bunuri și era încarcerat pentru o perioadă de șase luni. La a treia abatere, era exilat. Laicul care critica liturgia anglicană era amendat; dacă nu participa în fiecare duminică și în propria parohie la Liturghie, i se aplica de fiecare dată o amendă de 12 penny. În acest fel, din înălțimea absolutismului statal care urmărea uniformitatea confesională externă, se impunea cetățenilor liberi o religie creștină care separa Biserica engleză de comuniunea catolică romană. Din luna iunie până la sfârșitul anului 1559, sunt trimiși mai mulți comisari pentru a obține jurământul cerut de coroană. Rezultatele au fost următoarele:

– *Depunerea ierarhiei catolice.* 15 episcopi din 16 refuză jurământul și pentru aceasta sunt depuși și, peste puțin timp, aruncați în închisoare. Pentru același motiv sunt depuși zece arhidecani, șapte decani, șapte cancelari etc.; sunt depuși 60 de capi și membri ai colegiilor universitare; șase conventuri restabilite sub Maria Tudor sunt suprimate, iar bunurile lor, confiscate și date coroanei. Nu avem statistici exacte din clerul de jos. Însă

foarte mulţi au semnat actul de supremaţie. Din şase dieceze avem următorul rezultat: 1.804 de semnatari din 4369 de clerici.

– Eliminată fiind ierarhia catolică, *este instituită noua ierarhie*. La data de 9 decembrie 1559, este consacrat Matthew Parker, arhiepiscop de Canterbury, (1559-1575) cu ritul prezent în *Prayer Book*, din 1552, care neagă orice caracter sacrifical al Liturghiei. Din cei 4 episcopi consacranţi, doi sunt henricieni şi 2 eduardieni. Între 12 decembrie 1559 şi 24 martie 1560, Parker, folosind acelaşi rit, va consacra alţi 11 episcopi. În acest fel, începe acea ierarhie anglicană, despre a cărei consacrare validă (având deci succesiunea apostolică) se vorbeşte şi astăzi, cu toate că papa Leon al XIII-lea a declarat-o invalidă.

– În 1563, sunt revăzute cele *42 de Articole* ale lui Cranmer, care sunt reduse la 39, valide şi astăzi pentru Biserica anglicană oficială. Tendinţa care se observă este mai mult calvină decât luterană, aceasta din cauza ideilor purtate aici de cei pe care Maria Tudor îi exilase şi care-şi găsise un refugiu la Strassbourg, Basel, Frankfurt şi Geneva.

b) Referitor la cristalizarea structurii bisericeşti anglicane şi la situaţia catolicilor, putem distinge *două perioade*:

– *1559-1570.* Aceşti ani reprezintă o perioadă de persecutare nesângeroasă a catolicilor. Acum, atât în cadrul bisericii anglicane, cât şi în cea catolică există o anumită diviziune. Anglicanii „puritani" nu acceptă structura episcopală, în decădere, deoarece nu este fundamentată pe Scriptură. În cadrul Bisericii catolice sunt „conformiştii" (*church papists*) care frecventează noul serviciu liturgic. Printre ei se află şi mulţi preoţi care, în public, celebrează noua Liturghie, iar, în secret, pe cea catolică, inclusiv administrarea sacramentelor. De cealaltă parte se afla grupul acelor *recusants*, care refuzau să participe la Liturghia duminicală, în pofida amenzilor ce trebuiau să le plătească. Preoţii din acest grup trebuia să aleagă în mod forţat exilul. Dintre aceştia, s-a format un grup de 40 sau 50, care au asigurat păstorirea catolică a credincioşilor până când în colegiile de la Douai (Belgia), Roma, Valladolid, Sevilla, Madrid, Lisabona şi în alte locuri au fost formaţi şi consacraţi alţi preoţi care să le ia locul. Toţi aceştia formează acel grup eroic de 438 de misionari care, în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, debarcând în mod clandestin pe insulă, au păstrat credinţa catolică în poporul englez rămas fidel Romei. Dintre dânşii, 126 au fost martirizaţi în timpul Elisabetei.

– *1570-1603*: *perioada persecuţiei sângeroase.* Schimbarea metodei persecutării este cauzată de unele evenimente ce au loc între sfârşitul anului 1569 şi luna februarie a anului următor. Unul dintre aceste evenimente îl reprezintă *rebeliunea din nord*, în care nu trebuie văzută numai opoziţia catolicilor, ci şi alte cauze de natură pur feudală. Este vorba de opoziţia şi de tentativa de înlăturare a guvernării lui William Cecil şi a noii nobilimi care o înlăturase pe cea veche şi care era exclusă din consiliul de conducere a ţării. În joc intră şi Maria Stuart, regina catolică a Scoţiei, care soseşte în Anglia în căutare de protecţie şi de ajutor pentru a recuceri tronul. Întreaga opoziţie se polarizează în jurul ei, însă guvernul condus de Cecil descoperă complotul şi ia măsurile cele mai drastice. În luptele care urmează, oraşul Durham este recucerit pentru catolicism (14 noiembrie 1569). Apoi, însă, urmează dezastrul: printre alte măsuri represive, sunt spânzuraţi între şase şi opt sute de adversari ai guvernului. Cu bula *Regnans in excelsis* din 25 februarie 1570, papa Pius al V-lea o declară eretică şi o excomunică pe Elisabeta,

iar pe supuși îi dezleagă de jurământul de fidelitate. Urmările au fost tragice. Prin două legi din 1571, printre alte măsuri dure anticatolice, se stabilea că oricine o declara eretică pe regină era pedepsit cu moartea. Acum, catolicilor nu le mai rămânea altceva de făcut decât să renunțe la propria credință prin acceptarea supremației regale, sau să-și piardă viața. Cu toate acestea, se pare că motivul decisiv al eliminării bisericii catolice trebuie căutat în slăbiciunea clerului de jos.

A fost conceput și un plan de invadare a Angliei cu ajutorul lui Filip al II-lea al Spaniei, însă, atunci când planul era pe cale de a fi aplicat, catolicii englezi, în cea mai mare parte, s-au arătat fideli față de propria lor patrie. Până la moarte (24 martie 1603), Elisabeta va continua să lupte împotriva catolicilor atât pe cale legislativă, cât și prin alte mijloace (spionaj, exil, amenzi, pedepse capitale etc.).

c) Bilanțul martirilor. Între 1570 și 1603 sunt martirizați 189 de catolici: preoți misionari și laici. Nu putem cunoaște numărul acelora care au murit în închisoare. „Conjurația pulberei" din 1604 a înăsprit și mai mult persecuția sângeroasă, care a durat până în 1680. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, numărul catolicilor scăzuse la 69.830 și, abia în 1824, coroana engleză le va acorda libertate de cult, de exprimare și de organizare.

Anul 2003